Utbildningsutskottets betänkande

1981/82: 36

om flexibel skolplanering m. m. (prop. 1981/82: 157 och prop. 1981/82: 125 bil. 5)

I detta betänkande behandlas förslag som regeringen förelagt riksdagen *dels* i proposition 1981/82: 157 om flexibel skolplanering m. m., *dels* i proposition 1981/82: 125 om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1981/82, bilaga 5 (utbildningsdepartementet), punkt 3 mom. 1 och 2, jämte motioner.

Propositionerna

Regeringen har i proposition 1981/82: 157 (utbildningsdepartementet)

dels berett riksdagen tillfälle att

1. ta del av vad som i propositionen har anförts om storleken av skolenheter av grundskolan,

dels föreslagit riksdagen att

2. godkänna vad som i propositionen har förordats om små högstadieskolor som inte räknas som självständiga skolenheter vid basresurstilldelningen,
3. godkänna att den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan skall få den större spridning som har förordats i propositionen,
4. godkänna vad som i propositionen har förordats om vissa möjligheter att anordna yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan i form av filialutbildning i annan kommun,
5. bemyndiga regeringen att enligt de principer som i propositionen har förordats göra det möjligt för kommun med gymnasieskola på icke g-ort att utöka sin yrkesinriktade utbildning,
6. godkänna vad som i propositionen har förordats om bidrag till köp och förhyrande av utrustning för filialutbildning,
7. godkänna vad som i propositionen har förordats om ordinarie lektorstjänster,
8. godkänna vad som i propositionen har förordats om tjänstgöring i ämnet specialidrott i gymnasieskolan av personer med kommunalt reglerade anställningar och om grunder för statsbidrag till kostnader för tjänstgöringen.

Vidare har regeringen i proposition 1981/82: 125 bilaga 5 (utbildningsdepartementet) under punkt 3

dels föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad som i propositionen har förordats om möjlighet för kommun som saknar gymnasieskola att få anordna introduktionsprogram, yrkesintroduktion och gymnasial lärlingsutbildning,

dels berett riksdagen tillfälle att

2. ta del av vad som i propositionen anförts beträffande särskilda möjligheter att anordna gren eller variant genom inbyggd utbildning.

Motionerna

Motioner väckta under allmänna motionstiden vid riksmötet 1981/82

1981/82: 585 av Sven Johansson (c) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen skall uttala att strävan att lågstadieskolor skall ligga så nära barnens hem som möjligt skall vara ett riktmärke för kommunerna i deras planering på skolområdet.

1981/82: 1352 av Elisabeth Fleetwood m. fl. (m, c, fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att en utvärdering av existerande skolor med grundskola och gymnasium inom samma skolenhet genomförs.

Motioner väckta med anledning av proposition 1981/82: 157

1981/82: 2439 av Hans Nyhage m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen uttalar att alla ungdomar bör beredas möjlighet till såväl teoretisk som yrkesinriktad gymnasieutbildning,
2. att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till utvidgning av möjligheterna att förlägga teoretisk utbildning till icke g-ort.

1981/82: 2477 av Lennart Andersson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om kvaliteten i föreslagna yrkesinriktade filialutbildning på icke-gymnasieorter.

Utskottet

På grundval av departementspromemorian (Ds U 1981: 7) En flexiblare skolplanering och mot bakgrund av vad som har skett på skolans område under de senaste årtiondena förs i proposition 1981/82: 157 resonemang om skolstorlekar främst såvitt avser grundskolan samt diskuteras möjligheterna till en större spridning av den gymnasiala utbildningen. I anslutning härtill framläggs förslag om ökade möjligheter att reguljärt inrätta mindre högstadier och om ändrade regler för anordnande av yrkesinriktad gymnasial utbildning på orter som inte är s. k. gymnasieorter (g-orter). Under en

avslutande punkt behandlas i propositionen vissa lärarfrågor i gymnasieskolan.

Utskottet behandlar i det följande var för sig grundskolan, gymnasieskolan och lärarfrågorna.

Grundskolan

Riksdagen har tidigare behandlat frågan om *skolväsendets organisation i glesbygd* (prop. 1973:77, UbU 1973:29, rskr 1973:243). Därvid uttalades att ett viktigt mål för utbildningspolitiken var att åstadkomma största möjliga rättvisa mellan olika landsdelar i fråga om utbildningens standard. I de glest bebyggda delarna av landet borde eftersträvas en utbildning, som var likvärdig med de tätt bebyggda landsdelarnas och tillhandahölls i sådana organisatoriska former som var anpassade till de särskilda förhållandena.

Dåvarande departementschefen fann det angeläget att samhället gjorde särskilda insatser för att upprätthålla en i förhållande till befolkningsunderlaget rimlig servicenivå på skolans område i glesbygd. Satsningarna måste dock främst inriktas på de orter, där stödet var mest angeläget, exempelvis orter där avståndet till närmaste skolenhet var mycket långt eller där särskilda regionalpolitiska skäl förelåg. Det gällde bl.a. åtgärder för att bibehålla små högstadieskolor. Riksdagen godkände vad som hade förordats i fråga om skolväsendets organisation i glesbygd.

Föredragande statsrådet anför i den nu föreliggande propositionen 1981/82:157 att de nuvarande bestämmelserna tillgodoser för glesbygdskommunerna relativt höga anspråk på decentralisering av grundskolutbildning genom att kravet på visst elevunderlag satts lågt. De förslag som fortsättningsvis framläggs i propositionen tar därför inte sikte på glesbygdskommunerna. De kan emellertid, menar statsrådet, tillämpas i glesbygd, när de där innebär förbättrade möjligheter.

Utskottet vill stryka under att förslagen i det följande främst avser icke-glesbygd och att de inte får medföra försämrade möjligheter jämfört med nuläget till grundskolutbildning i glesbygd.

I proposition 1981/82:157 redovisas det planeringsunderlag som skolöverstyrelsen (SÖ) rekommenderat avseende *skolstorleken* på grundskolans olika stadier. I nyssnämnda departementspromemoria finns förslag om vissa minskningar av SÖ:s rekommenderade gränsvärden för skolor med låg-, mellan- och/eller högstadium.

De nu gällande principerna för utvecklingen på skolområdet innebär att ansvaret för skolplaneringen alltmer förs över till regional och lokal nivå och att statsmakterna iakttar mycket stark återhållsamhet med att utfärda olika former av föreskrifter och rekommendationer till kommunerna. Mot bakgrund härav är föredragande statsrådet för sin del inte beredd att biträda förslaget i departementspromemorian om en rekommendation om

maximivärden för skolstorlek. Hon räknar med att den positiva utvecklingen mot mindre skolor som skett de senaste åren skall fortsätta även utan sådana rekommendationer.

Beträffande nyetablering eller bibehållande av en skolenhet finns f. n. endast delvis preciserade riktlinjer för hur stort elevunderlaget skall vara. För en högstadieskola får emellertid – enligt vad som sägs i propositionen – ett krav på ett underlag motsvarande minst tre paralleller anses gälla. Såvitt avser glesbygd har dock riksdagen – efter förslag i proposition 1973: 77 – fastslagit att det inte är motiverat med ett krav på tre paralleller som minimum. För en skola omfattande endast ett eller bådadera av låg- och mellanstadierna finns inte någon huvudregel om minsta antal paralleller för bibehållande eller nyetablering.

Enligt föredragande statsrådets mening är det rimligt att anta att elevunderlaget för många i dag befintliga små skolor såväl i som utanför glesbygd kommer att minska under 1980-talet. Mot bakgrund av den minskning av elevunderlaget för små högstadieskolor som kan befaras också i tätort skulle – enligt vad som anförs i propositionen – ett bibehållande av nuvarande krav på minst tre paralleller leda till att vissa små högstadieskolor i icke-glesbygd skulle riskera att få läggas ned. Erfarenheterna från försöksverksamhet med årskurslösa glesbygdshögstadier, bl. a. det s. k. PANG-projektet (Process Analysis of Non-Grading), visar att det inte längre finns tungt vägande pedagogiska och organisatoriska skäl att bibehålla kravet på minst tre paralleller vid en högstadieskola. Enligt föredragande statsrådets mening finns det anledning att föreslå sådana ändringar i gällande principer för statsbidragsgivningen att högstadier med mindre än tre paralleller kan finnas också i icke-glesbygd.

Utskottet, som ansluter sig till föredragande statsrådets uppfattning, avser att i det följande återkomma till frågan om statsbidrag till sådana små högstadieskolor.

I motion 1981/82: 585, som väckts under allmänna motionstiden, hemställs att riksdagen skall begära att regeringen skall uttala att man skall sträva efter att lågstadieskolor skall ligga så nära barnens hem som möjligt. Detta skall vara ett riktmärke för kommunerna i deras planering på skolområdet.

Såsom framhålls i proposition 1981/82: 157 får praxis anses vara mycket generös när det gäller det minsta antalet elever för en skolenhet med låg- och/eller mellanstadium. I glesbygd räcker ofta något eller några tiotal elever. Inte heller i tätort sätts kravet i många fall särskilt högt. Utskottet vill vidare erinra om SÖ:s föreskrifter och anvisningar för beräkning av basresurser i grundskolan (SÖ-FS 1979: 50). Där sägs i ett avsnitt angående indragning och bevarande av skolenheter bl. a. att pedagogiska synpunkter i mer begränsad mening noga bör vägas mot de praktiska och andra olägenheter för barnen och deras föräldrar som uppstår när avstånden till närmast belägna skolenhet är stora. En mindre pedagogisk olägenhet bör få

stå tillbaka för förmånen för föräldrarna att få behålla sina barn i en mera närbelägen skola. Utskottet kan mot denna bakgrund inte finna skäl till ett uttalande i frågan, varför motion 1981/82: 585 avstyrks.

Utskottet har inte något att erinra mot vad föredragande statsrådet har anmält om storleken av skolenheter av grundskolan. Riksdagen bör därför lägga proposition 1981/82: 157 i denna del till handlingarna.

I syfte att i regelmässiga former kunna ha kvar eller nyinrätta *högstadieskolor med mindre än tre paralleller i icke-glesbygd* föreslås i proposition 1981/82: 157 att med bibehållande av det nuvarande skolenhetsbegreppet ett filialskolebegrepp förs in i skolans regelsystem. Med *filialskola* bör enligt vad som anförs i propositionen menas en mindre skola, som administrativt och pedagogiskt är knuten till en huvudskola. Förändringen får inte medföra att antalet basresurser och antalet lärarveckotimmar i basresurserna ökas. Detta innebär att eleverna vid det lilla högstadiet (filialskolan) från basresurstilldelningssynpunkt måste räknas samman med eleverna i huvudskolan ("moderskolan"). Principerna för statsbidragsgivningen föreslås därför i förevarande fall ändras så att basresurser inte längre tilldelas varje enskild skolenhet för sig. Vid bedömningen om en skolenhet skall karakteriseras som filialskola bör nuvarande principer för skolplaneringen ligga som grund. Det innebär att t. ex. en tvåparallellig högstadieskola i icke-glesbygd enligt det nya systemet kommer att betraktas som filialskola, medan en skola med tre eller flera paralleller normalt erhåller "egna" basresurser.

Enligt vad utskottet har erfarit praktiseras redan i dag ett filialskolesystem på enstaka orter i landet, utöver vad som sker inom ramen för av regeringen medgiven försöksverksamhet i Växjö kommun (Lammhults skola) och Södertälje kommun (Majtorpsskolan).

Beträffande förekomsten av självständiga högstadieskolor med mindre än tre paralleller i icke-glesbygd – varom erinras i propositionen (s. 15) – har utskottet inhämtat att sådana högstadier har medgivits av länsskolnämnderna i viss omfattning genom en generös tilldelning av basresurser.

Utskottet vill stryka under att regeringens förslag om filialskolor skall ses som ett erbjudande för kommuner att bibehålla sådana mindre högstadieskolor, som vid en mera strikt tillämpning av gällande regler borde läggas ned. Ett sådant bibehållande av mindre högstadieskolor i form av filialskola innebär minskad tilldelning av statliga resurser jämfört med om de betraktas som självständiga högstadieskolor (antal veckotimmar i basresursen och antalet basresurser).

Utskottet finner angeläget att i sammanhanget slå fast att förslaget om filialskola avser enbart högstadiet.

Regeringens förslag om filialskolor avser, som tidigare nämnts, i princip inte *glesbygd*. Vad gäller kriteriet för glesbygd såvitt avser skolväsendet vill utskottet erinra om vad som i propositionen anförs om maximalt restidsavstånd (som regel 30–45 minuter för grundskolans elever enligt

1969 års glesbygdsutredning, prop. s. 11). De mindre skolor som en gång tillkommit och fortfarande bibehålls enligt nu gällande regler för glesbygd för att erbjuda en för bygden tillfredsställande servicestandard berörs således inte av det nu aktuella förslaget om filialskolor. Ej heller bör en i dag treparallellig högstadieskola i glesbygd som får se elevunderlaget vika och får färre paralleller betraktas som filialskola. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner vad som i proposition 1981/82: 157 har förordats om små högstadieskolor som inte räknas som självständiga skolenheter vid basresurstilldelningen. De nya reglerna om filialhögstadium bör som föreslås i propositionen tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83, med det undantaget att av länsskolnämnd redan fattat beslut om basresurser för ett mindre högstadium för budgetåret 1982/83 får stå fast.

Utskottet vill tillägga att i det fall en glesbygdskommun vill nyinrätta en liten högstadieskola bör självfallet systemet med filialhögstadium kunna komma i fråga.

Gymnasieskolan

I proposition 1981/82: 157 erinras om de hittills gällande principerna för lokalisering av gymnasieskolan. Redan under 1950-talet började den s. k. centralortsprincipen att tillämpas. Det allmänna gymnasiet lokaliserades till ett begränsat antal orter, benämnda gymnasieorter (g-orter). Runt varje g-ort avgränsades en gymnasieregion (g-region) som utgjorde upptagningsområde (elevområde) för gymnasiet. Bl. a. i samband med riksdagens beslut med anledning av proposition 1968: 140 angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet, när de dåvarande tre skolformerna fackskola, gymnasium och yrkesskola fördes samman till en skolform, fastlades principen att varje g-ort skulle kunna erbjuda ett allsidigt urval av studievägar.

Det finns enligt föredragande statsrådet anledning att överväga vissa modifieringar av de nu gällande planeringsprinciperna. Statsrådet erinrar om det kommunala ansvaret för uppföljning av ungdomar upp till 18 års ålder och det ökade behovet av att kunna erbjuda utbildning till följd av ungdomsarbetslösheten. Den utbildning som härvid framför allt kommer i fråga är den yrkesinriktade utbildningen.

I syfte att åstadkomma en spridning av den yrkesinriktade utbildningen framlägger regeringen såvitt gäller anordnande av sådan utbildning två förslag.

Det första avser införandet av ett system med filialutbildning. En kommun som är huvudman för en gymnasieskola med yrkesinriktad utbildning på g-ort bör under vissa förutsättningar få bedriva viss yrkesinriktad utbildning som filialutbildning i en närliggande kommun som saknar egen gymnasieskola. Filialutbildningen bör administrativt knytas till skolenheten på g-orten. Filialutbildningen får enligt förslaget inte medföra större kostnader för staten än om ifrågavarande utbildning i stället hade varit förlagd till skolenheten på g-orten. Därför måste filialutbildningen i

åtskilliga avseenden behandlas som om den vore förlagd till g-ortens skolenhet. Föredragande statsrådet utgår från att filialutbildningen vanligtvis kommer att avse studieväg som redan finns på g-orten och efter filialutläggningen kommer att finnas såväl på g-orten som på filialorten. Det bör dock även kunna vara möjligt att medge filialutbildning på en studieväg som inte finns vid skolenheten på g-orten (hemställan 4).

Regeringens andra förslag om ytterligare spridning av den yrkesinriktade utbildningen tar sikte på de orter som – utan att vara g-orter – har yrkesinriktad gymnasieutbildning i form av någon eller några linjer och/eller specialkurser. Kommunen, där orten ligger, är själv huvudman för gymnasieutbildningen. Om en utökning av den yrkesinriktade utbildningen på dessa orter bedöms möjlig skulle enligt föredragande statsrådet följande principer kunna tillämpas. Om den önskade studievägen finns inom en utbildningssektor som redan är representerad i kommunens gymnasieskola, bör länsskolnämnden inom givna länsramar få pröva om skolortskommunen skall få utöka den yrkesinriktade utbildningen. Om den önskade studievägen avser en annan utbildningssektor, bör SÖ:s medgivande krävas för att kommunen skall få anordna den. Konsekvenserna i ekonomiskt avseende behöver dock utredas ytterligare, och föredragande statsrådet är därför inte beredd att ta slutlig ställning till om dessa principer bör införas. Om utredningen ger underlag för detta, behöver dock ett beslut kunna fattas omgående för att kommunerna skall få tillräcklig planeringstid. Regeringen begär därför redan nu riksdagens bemyndigande att genomföra förslaget (hemställan 5).

Vidare begär regeringen att riksdagen godkänner att den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan skall få den större spridning som har förordats (hemställan 3).

Utskottet har inget att erinra mot regeringens förslag om vissa möjligheter att anordna yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan i form av filialutbildning i annan kommun på det sätt som regeringen föreslår. Utskottet vill emellertid erinra om att det redan i dag går att utlokalisera gymnasial yrkesutbildning till orter utanför g-ortens kommun när det gäller inbyggd utbildning. För att få anordna filialutbildning anser utskottet i likhet med regeringen att det bör krävas medgivande av den statliga skoladministrationen. I enlighet med det nya planeringssystemet bör det normalt vara länsskolnämnden som tar ställning till om filialutbildningen skall medges i ett visst fall. Utskottet vill i sammanhanget peka på att anordnande av filialutbildning bygger på ett frivilligt åtagande av såväl g-ortens kommun som filialortens och framhålla vikten av samarbete mellan berörda kommuner. Utskottet är ense med föredragande statsrådet om att en planeringssamverkan mellan g-ortskommunen och den kommun som vill ha filialutbildning är en förutsättning för att filialutbildningen skall kunna förverkligas. Utskottet föreslår således att riksdagen godkänner vad som i proposition 1981/82: 157 har förordats om större spridning av den yrkesin-

riktade utbildningen i gymnasieskolan i den del som avser yrkesinriktad utbildning i form av filialutbildning. Vidare bör riksdagen godkänna vad som har förordats om vissa möjligheter att anordna yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan i form av filialutbildning i annan kommun (hemställan 3 i denna del och hemställan 4). De nya reglerna om filialutbildning bör tillämpas fr. o. m. läsåret 1983/84.

När det gäller regeringens begäran om bemyndigande att enligt de principer som har förordats i propositionen göra det möjligt för kommun med gymnasieskola på icke g-ort att utöka sin yrkesinriktade utbildning, har utskottet inget att erinra mot att möjligheterna till sådan spridning av den gymnasiala yrkesutbildningen närmare undersöks. Då det är angeläget att göra den yrkesinriktade utbildningen tillgänglig för så många ungdomar som möjligt, bör den av regeringen omnämnda utredningen snarast möjligt genomföras. Något underlag för ett beslut av riksdagen om nya planeringsprinciper kan inte utskottet anse föreligga i den aktuella propositionen. Regeringen bör därför, om den finner skäl därtill, återkomma i ärendet.

Utskottet föreslår att riksdagen med avslag på proposition 1981/82: 157 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört beträffande bemyndigande för regeringen att enligt vissa principer göra det möjligt för kommun med gymnasieskola på icke g-ort att utöka sin yrkesinriktade utbildning (hemställan 3 i denna del och hemställan 5).

I motion 1981/82: 2477 framförs farhågor beträffande kvaliteten i den föreslagna yrkesinriktade filialutbildningen på icke g-orter. Ett decentraliserat ansvar måste utformas så att eleverna garanteras likvärdig utbildningsstandard och enhetlighet i fråga om slutkompetens. Motionären anser risk föreligga för att yrkesutbildningen utformas utifrån det lokala näringslivets önskemål utan att hänsyn tas till elevernas långsiktiga utbildningsbehov. Därför är det enligt motionärens mening särskilt angeläget att en tillfredsställande tillsyn och uppföljning av eleverna sker under den företagsförlagda utbildningen på icke g-orter.

Utskottet anser att de synpunkter som framförts i motionen beträffande den föreslagna filialutbildningens kvalitet och inriktning är mycket viktiga. Utskottet finner det självklart att de lokala och regionala myndigheterna ställer samma kvalitetskrav på filialutbildningen som på all annan utbildning i gymnasieskolan. Något särskilt uttalande i frågan är enligt utskottets mening inte påkallat, varför motion 1981/82: 2477 avstyrks.

I proposition 1981/82: 157 redovisas även överväganden om förläggning av teoretisk utbildning till icke g-ort. Föredragande statsrådet finner det inte nu möjligt att föreslå ytterligare decentralisering av sådan utbildning. Som skäl härtill anförs dels att den teoretiska utbildningen under 1970-talet har blivit rätt väl tillgodosedd i fråga om spridning genom besluten om särskild samordnad gymnasieskola, B-form (SSG-B) och om alternativa timplaner för tre- och fyraåriga linjer, dels att de beräknade merkostna-

derna för en sådan spridning inte kan accepteras i rådande statsfinansiella läge. Mot bakgrund av vad som i propositionen har anförts bl. a. om strävan att minska viss teoretisk utbildning finner föredragande statsrådet det inte nu möjligt att föreslå en ytterligare spridning av SSG-B.

I motion 1981/82: 2439 hävdas att tillgängligheten har stor betydelse inte bara för dem som söker yrkesinriktad utbildning utan även för de teoretiskt inriktade eleverna. Om ambitionen är att bereda alla ungdomar oavsett hemvist möjlighet till fritt val av studieväg, måste eleverna självfallet få nära tillgång också till teoretiska studievägar. Riksdagen bör därför enligt motionärerna uttala att alla ungdomar bör beredas möjlighet till såväl teoretisk som yrkesinriktad gymnasieutbildning (yrkande 1). Motionärerna begär vidare förslag till utvidgning av möjligheterna att förlägga teoretisk utbildning till icke g-ort (yrkande 2).

Då utskottet utgår från att yrkande 1 i motion 1981/82: 2439 också avser den i propositionen behandlade frågan om ytterligare spridning av gymnasieskolans teoretiska utbildning till icke g-ort, behandlar utskottet motionens båda yrkanden i ett sammanhang.

Gymnasieutredningen har i sitt betänkande (SOU 1981: 96) En reformerad gymnasieskola bl. a. behandlat lokaliserings- och dimensioneringsfrågor mot bakgrund av tendenserna i befolkningsutvecklingen och redovisat vissa förslag. I likhet med föredragande statsrådet anser utskottet att det är lämpligt att avvakta beredningen av gymnasieutredningens förslag, vilket kan ge delvis andra utgångspunkter för en samlad bedömning av de frågor som rör en ytterligare spridning av gymnasieskolans teoretiska utbildningar. Mot bakgrund härav anser utskottet det inte påkallat med ett uttalande av det slag som begärs i motionen. Inte heller bör riksdagen nu begära förslag om ökade möjligheter att förlägga teoretisk utbildning till icke g-ort. Med det anförda avstyrker utskottet båda yrkandena i motion 1981/82: 2439. Utskottet vill för klarhetens skull påpeka att ett avslag på motion 1981/82: 2439 inte innebär att riksdagen har tagit ställning till föredragande statsrådets avsikt att nu inte föreslå ytterligare spridning av SSG-B till flera g-orter. Regeringen bör vara oförhindrad att i undantagsfall medge nyetablering av sådan enhet.

I motion 1981/82: 1352, som väckts under den allmänna motionstiden, begärs en utvärdering av existerande skolor med grundskola och gymnasium inom samma skolenhet. Motionärerna ser klara fördelar i en sådan organisation och insikten om värdet av denna skolform har enligt motionärerna ökat.

Vid behandlingen av ett likartat motionsyrkande under föregående års riksmöte anförde utskottet, med hänvisning till SÖ:s planeringsanvisningar, att en skolenhet med många åldersgrupper kan bli ganska stor. Frågan gällde då grundskolan. Utskottet vill i sammanhanget peka på att föredragande statsrådet i den nu föreliggande propositionen utgår från att ett

filialhögstadium – regeringens förslag härom har utskottet behandlat i det föregående – normalt kommer att samlokaliseras med låg- och/eller mellanstadium.

Den nu aktuella motionen avser skolenhet med både grundskola och gymnasieskola. Gymnasieutredningen har i sitt betänkande (SOU 1981:96) En reformerad gymnasieskola framlagt förslag om en ändrad organisation av gymnasieskolans utbildningar. Då frågan om ändrade principer för organisationen av gymnasieskolenheter kan komma upp i samband med beredningen av betänkandet, finner inte utskottet skäl att begära en särskild utvärdering av en vertikal skolorganisation omfattande både gymnasieskola och grundskola i enlighet med yrkandet i motion 1981/82:1352. Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen avslår motionen.

I proposition 1981/82: 157 ägnas ett särskilt avsnitt åt frågan om bidrag till *lokaler och utrustning*. Föredragande statsrådet erinrar om beslutet att avveckla statsbidragen till investeringar i skolbyggnader och förhyrande av skollokaler (prop. 1979/80: 90 bil. 3, FiU 1979/80: 25, rskr 1979/80: 287) och förslaget i innevarande års budgetproposition att avskaffa det nuvarande systemet för statsbidrag till stadigvarande undervisningsmateriel i gymnasieskolan. Riksdagens beslut (UbU 1981/82:19, rskr 1981/82: 215) om nya regler för investeringsbidrag innebär i korthet att ett individrelaterat bidrag till förnyelse av stadigvarande undervisningsmateriel bör utgå under budgetåret 1982/83. I enlighet med förslaget i budgetpropositionen bör bidraget avse undervisningstimme i karaktärsämne på studieväg inom teknisk-industriell sektor och teknisk-naturvetenskaplig sektor, som är förlagd till skolinstitution, och utgå med visst belopp per elev och undervisningstimme. Övergångsvis borde vidare ett särskilt statsbidrag utgå till första uppsättningen undervisningsmateriel. Med anledning av ett motionsyrkande (1981/82:1789) och regeringens förslag att bidraget till första uppsättningen stadigvarande materiel skall finnas kvar övergångsvis pekade utskottet på att det är tekniskt möjligt och ändamålsenligt att fr. o. m. budgetåret 1983/84 låta utrustningsdelen av bidraget till inbyggd utbildning vara utgångspunkt för beräkning av ett differentierat bidrag till förnyelse av undervisningsmateriel. Systemet kan, anförde utskottet, utformas så att det – utan att statens totala bidragsandel ändras – ersätter bidragsformerna såvitt avser undervisningsmateriel som föreslås finnas under anslaget Bidrag till undervisningsmateriel inom gymnasieskolan m. m. budgetåret 1982/83. Ett enhetligt bidragssystem skulle på så sätt kunna ernås. Riksdagen gav regeringen detta till känna.

I propositionen föreslås tre typer av bidrag till utrustning kunna komma i fråga för den yrkesinriktade filialutbildningen. Statsbidrag för köp av utrustning för filialutbildning bör utgå om och i den mån bidrag för köp skulle ha lämnats om utbildningen förlagts till g-ortens skola. De sambruksmöjligheter som i så fall hade funnits skall beaktas vid framtagandet av beräk-

ningsunderlaget. Bidrag till köp bör enligt förslaget inte få lämnas om materielen till följd av sådana sambruksmöjligheter inte hade behövt anskaffas, om utbildningen i stället förlagts till g-ortens skola. Statsbidrag föreslås även kunna utgå för att hyra undervisningsmateriel, om kommunen beslutar det. I det fallet bör enligt föredragande statsrådet emellertid inte bidragsunderlaget behöva reduceras till följd av sambruksmöjligheter. För inbyggd utbildning föreslås statsbidrag lämnas enligt bestämmelserna för sådan utbildning.

Utskottet delar regeringens uppfattning att statsbidrag bör kunna utgå till utrustning för filialutbildning. Utskottet ifrågasätter emellertid om det är välbetänkt att ha olika sätt att beräkna bidraget vid köp av materielen och vid förhyrning av den. Den föreslagna konstruktionen med dels reducerat beräkningsunderlag på grund av sambruksmöjligheter i de fall kommunen köper sin materiel, dels ett bidrag som ger högre kostnadstäckning vid hyra av materielen måste, som utskottet ser det, innebära administrativa svårigheter, bl. a. utifrån det förhållandet att det inte sällan förekommer att kommunen delvis hyr, delvis köper undervisningsmaterielen.

I det föregående har utskottet framhållit att kvaliteten i undervisningen på filialorten bör vara densamma som på g-orten. Staten har samma ansvar för de elever som befinner sig i filialutbildning som för eleverna i motsvarande utbildning på g-orten. Utskottet finner det då rimligt att bidrag till utrustning vid filialutbildning fr. o. m. budgetåret 1983/84 utgår med belopp som beräknas i princip enligt samma grunder som gäller för beräkningen av utrustningsdelen av bidraget till inbyggd utbildning. I ett sådant system beräknas utrustningskostnaderna efter normal avskrivningstid och standard för utrustningen. Bidraget till utrustning står i proportion till utrustningskostnaderna för resp. studieväg i gymnasieskolan. SÖ skall kontinuerligt följa prisutvecklingen.

Inom regeringskansliet pågår f. n., enligt vad utskottet har erfarit, arbete med att utforma regler för det nya statsbidragssystem för undervisningsmateriel i gymnasieskolan som riksdagen under innevarande riksmöte beslutat om för budgetåret 1982/83. Vad gäller tiden därefter vill utskottet erinra om riksdagens i det föregående återgivna uttalande att regeringen bör eftersträva ett enhetligt bidragssystem, där utrustningsdelen av bidraget till inbyggd utbildning är utgångspunkt för beräkning av ett elevrelaterat, differentierat bidrag. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att vid framräknandet av utrustningsdelen av bidraget till inbyggd utbildning skall hänsyn tas till om mer än en klass eller grupp kan använda materielen. Med ett sådant system för bidrag till utrustning medför filialutbildningen inte större kostnader för staten än om ifrågavarande utbildning i stället varit förlagd till skolenheten på g-orten.

Utskottet vill avslutningsvis framhålla att det är nödvändigt att filialorterna undviker att investera i egen utrustning, om man inte med säkerhet kan konstatera att det finns ett stabilt elevunderlag.

Med hänvisning till vad utskottet nu har anfört föreslår utskottet att riksdagen med anledning av proposition 1981/82: 157 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om bidrag till utrustning för filialutbildning.

Utskottet behandlar i detta sammanhang förslag rörande *introduktionsprogram, yrkesintroduktion och gymnasial lärlingsutbildning m.m.* som regeringen framlagt i proposition 1981/82: 125. Avsikten är att ifrågavarande anordningar skall äga tillämpning fr. o. m. läsåret 1982/83.

Enligt riksdagens beslut våren 1980 med anledning av proposition 1979/80: 145 om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m.m. (UbU 1979/80: 34, rskr 1979/80: 363) och enligt bestämmelser i förordningen (1980: 534) om försöksverksamhet med introduktionsprogram och yrkesintroduktion knutna till gymnasieskolan kan endast kommuner som har gymnasieskola anordna introduktionsprogram och yrkesintroduktion. Enligt nämnda riksdagsbeslut får kommuner som har gymnasieskola anordna även försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning (jfr förordningen 1980: 533 om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning).

I proposition 1981/82: 125 anförs bl.a. att flera kommuner som saknar gymnasieskola har uttryckt önskemål om att själva få anordna framför allt yrkesintroduktion men även introduktionsprogram. Likartade önskemål har uttryckts vad gäller gymnasial lärlingsutbildning.

Av arbetsmarknadspolitiska skäl och då det är angeläget att ta till vara alla möjligheter att hjälpa ungdomar till utbildning eller annan sysselsättning föreslår föredragande statsrådet att det bör öppnas möjligheter för kommun som saknar gymnasieskola men har kommunal vuxenutbildning att anordna introduktionsprogram, yrkesintroduktion och gymnasial lärlingsutbildning. Verksamheterna bör i fråga om skolledning få anknytas till den kommunala vuxenutbildningen.

Utskottet har tidigare under innevarande riksmöte behandlat verksamheten med introduktionsprogram för utbildning (motion 1981/82: 774, UbU 1981/82: 18 och 23). Utskottet anförde då att kommun som inte har gymnasieskola men som anser sig kunna anordna introduktionsprogram för utbildning enligt reglerna i övrigt bör ha möjlighet att göra detta och då i samverkan med den kommun som har gymnasieskola. Riksdagen gav detta till känna (rskr 1981/82: 252). Enligt utskottets mening bör detta riksdagens beslut inte ändras.

Vad gäller yrkesintroduktion och gymnasial lärlingsutbildning har utskottet inget att erinra mot att dessa verksamheter kan spridas till orter utan egen gymnasieskola på det sätt som förordas i proposition 1981/82: 125, varför riksdagen bör bifalla förslaget.

SÖ har i skrivelse till regeringen den 15 december 1981 föreslagit ett antal åtgärder för arbetslös ungdom i syfte att underlätta för skolstyrelsen

att ta emot fler 16–17-åringar på bl. a. gymnasieskolans yrkesinriktade studievägar under pågående läsår. SÖ föreslår bl. a. att elever i årskurs 2 av tvåårig utbildning skall kunna delta i utbildning på gren eller variant som inte finns i organisationsbeslutet.

Föredragande statsrådet ansluter sig i proposition 1981/82: 125 till SÖ:s förslag och anser att det bör skapas vissa möjligheter att i årskurs 2 anordna gren eller variant utöver de möjligheter som gällande bestämmelser inrymmer. En förutsättning bör vara att företag kan ställa utbildningsplats till förfogande för inbyggd utbildning. Regeringen avser meddela särskilda föreskrifter för att möjliggöra anordningen. Riksdagen bereds tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet har anmält i ärendet.

Utskottet har inget att erinra mot det anmälda. Proposition 1981/82: 125 i denna del bör läggas till handlingarna.

Vissa lärarfrågor i gymnasieskolan

I proposition 1981/82: 157 förordas att lektorstjänsterna, i avvaktan på beredningen inom regeringskansliet av lärartjänstutredningens förslag i betänkandet (SOU 1980: 3) Lärare i högskolan, tills vidare tillsätts som ordinarie.

Utskottet har inget att erinra häremot. Beträffande ledigkungörande av lektorstjänster hänvisar utskottet till betänkandet UbU 1981/82: 37 s. 61.

Beträffande försöksverksamheten med kombination av gymnasieskolstudier och elitidrott, vilken verksamhet riksdagen tidigare under innevarande riksmöte har beslutat skall vara reguljär fr. o. m. budgetåret 1982/83 (UbU 1981/82: 18 och 23, rskr 1981/82: 252), föreslås i proposition 1981/82: 157 att det för idrottslärare eller instruktörer bör vara möjligt att i en rent kommunal anställning inräkna tjänstgöring i gymnasieskolan i ämnet specialidrott. Statsbidrag till kostnaderna för tjänstgöringen bör lämnas som för timlärare.

Utskottet föreslår att riksdagen godkänner vad som i proposition 1981/82: 157 har förordats i frågan.

Hemställan

Åberopande det anförda hemställer utskottet

1. att riksdagen beträffande planering av lågstadieskolor avslår motion 1981/82: 585,
2. att riksdagen lägger till handlingarna vad som i proposition 1981/82: 157 har anmälts om storleken av skolenheter av grundskolan,
3. att riksdagen beträffande små högstadieskolor som inte räknas som självständiga skolenheter vid basresurstilldelningen godkänner vad som har förordats i proposition 1981/82: 157,

4. att riksdagen beträffande större spridning av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan med bifall till proposition 1981/82:157 godkänner vad som har förordats om vissa möjligheter att anordna yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan i form av filialutbildning i annan kommun,
5. att riksdagen beträffande större spridning av den yrkesinriktade utbildningen i gymnasieskolan i vad avser bemyndigande för regeringen att enligt de principer som förordats göra det möjligt för kommun med gymnasieskola på icke g-ort att utöka sin yrkesinriktade utbildning med avslag på proposition 1981/82:157 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
6. att riksdagen beträffande kvaliteten i den yrkesinriktade filialutbildningen avslår motion 1981/82:2477,
7. att riksdagen beträffande ytterligare spridning av gymnasieskolans teoretiska utbildningar avslår motion 1981/82:2439,
8. att riksdagen beträffande utvärdering av en vertikal skolorganisation avslår motion 1981/82:1352,
9. att riksdagen beträffande bidrag till utrustning för filialutbildning med anledning av proposition 1981/82:157 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
10. att riksdagen beträffande möjlighet för kommun som saknar gymnasieskola att få anordna introduktionsprogram med anledning av proposition 1981/82:125 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört,
11. att riksdagen beträffande möjlighet för kommun som saknar gymnasieskola att få anordna yrkesintroduktion och gymnasial lärlingsutbildning godkänner vad som har förordats i proposition 1981/82:125,
12. att riksdagen beträffande särskilda möjligheter att anordna gren eller variant genom inbyggd utbildning lägger till handlingarna vad som har anmälts i proposition 1981/82:125,
13. att riksdagen beträffande ordinarie lektorstjänster godkänner vad som har förordats i proposition 1981/82:157,
14. att riksdagen beträffande tjänstgöring i ämnet specialidrott i gymnasieskolan av personer med kommunalt reglerade anställningar och grunder för statsbidrag till kostnader för tjänstgöringen godkänner vad som har förordats i proposition 1981/82:157.

Stockholm den 27 maj 1982

På utbildningsutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Christina Rogestam (c), Hans Nyhage (m), Bengt Wiklund (s), Jörgen Ullenhag (fp), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Lennart Bladh (s), Birgitta Rydle (m), Lena Hjelm-Wallén (s), Kerstin Göthberg (c), Ylva Annerstedt (fp), Iris Mårtensson (s) och Sigvard Persson (c).

Särskilt yttrande

Stig Alemyr, Bengt Wiklund, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén och Iris Mårtensson (alla s) anför:

Enligt vår mening är det önskvärt med små skolor inom grundskolan. Gällande regler för skolstorlekar på låg- och mellanstadierna samt högstadiet i glesbygd är – enligt proposition 1981/82: 157 och ett enhälligt utskott – redan så generösa att några förändringar inte är nödvändiga. I de fall som avser glesbygd följs reglerna för skolstorlekar upp med särskild statlig resurstilldelning. Dessa regler utarbetades av dåvarande socialdemokratiska regering och beslutades av riksdagen år 1973. Det aktuella regeringsförslaget är begränsat till högstadieskolor i icke-glesbygd.

Systemet med filialskola föreslås tillämpas redan läsåret 1982/83. Vi vill framhålla att en så kort förberedelsetid för kommunerna är orealistisk. Vi vill dock inte motsätta oss att beslutet får tillämpas fr. o. m. läsåret 1982/83.

Föreliggande proposition är behäftad med stora brister. Det är otillfredsställande att riksdagen föreläggs förslag som är oklara och otillräckligt underbyggda. Vi beklagar detta och måste konstatera att regeringsförslaget om små skolor kommer att få ett mycket begränsat reellt värde.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1982